

How to cite: Polinok, O., Dotsenko, A., & Zadorina, O. (2024). Social Inclusion of Children with Special Educational Needs: Barriers and Ways to Overcome Them. *World conference on future innovations and sustainable solutions*. Futurity Research Publishing. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13866958>

Social Inclusion of Children with Special Educational Needs: Barriers and Ways to Overcome Them

Olena Polinok¹, Alyona Dotsenko², Olha Zadorina³

¹*Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Cyclical Commission for Publishing, Culture and Ukrainian Philology, Applied College "Universum" of Kyiv Metropolitan Borys Grinchenko University, Kyiv, Ukraine, o.polinok@kubg.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0262-0460>*

²*Lecturer, Applied College "Universum," Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine, a.dotsenko@kubg.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-5785-8604>*

³*2nd year student, specialty 016 "Special Education (Speech Therapy), The State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky," Odessa, Ukraine, wwwneir@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-6468-6643>*

Accepted: September 17, 2024 | **Published:** October 1, 2024 | **Language:** Ukrainian

Abstract: This article delves into the critical issue of social inclusion for children with special educational needs in Ukraine. It identifies and analyzes the key barriers that hinder full inclusion, including societal stereotypes, insufficient teacher training, inaccessible educational environments, and limited state support. The study underscores the urgent need for systemic changes to foster a more inclusive educational landscape in Ukraine. To effectively address these challenges, the article proposes a series of recommendations. These include raising public awareness about special educational needs and promoting inclusivity, providing comprehensive professional development for teachers, creating accessible educational environments, and strengthening state support for inclusive education initiatives. By implementing these measures, Ukraine can significantly advance towards a more equitable and inclusive society where all children have equal opportunities to learn and thrive.

Keywords: inclusive education, special educational needs, adaptive methods, pedagogical support, integration into society, educational strategies.

Вступ

Соціальна інклюзія дітей з особливими освітніми потребами (ООП) натеper є одним із найважливіших напрямів педагогіки і розвитку українського суспільства загалом. Інклюзія передбачає надання рівних можливостей для навчання та соціалізації всіх дітей, незалежно від їхніх інтелектуальних, емоційних чи фізичних особливостей. Це вимагає не лише фізичної присутності дітей з ООП у закладах загальної середньої освіти, але й комплексного підходу, який включатиме створення спеціальних освітніх програм, використання індивідуальних підходів, а також забезпечення психолого-педагогічного супроводу. Однак наразі в Україні спостерігаємо явище, коли соціальна інклюзія та інклюзивне навчання не працюють.

Мета та завдання дослідження

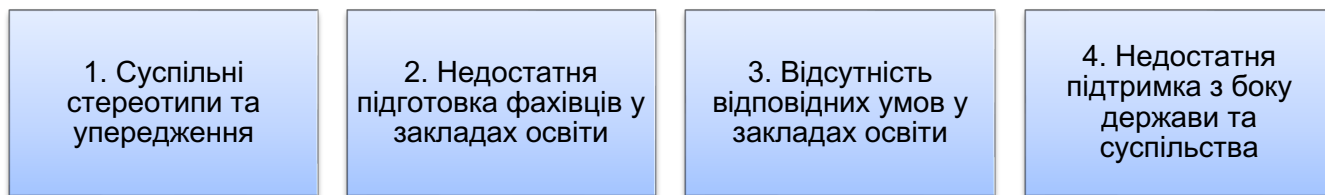
Метою роботи є аналіз основних бар'єрів, які перешкоджають соціальній інклюзії дітей з особливими освітніми потребами, та окреслення шляхів їх подолання.

Результати дослідження

Термінологічний апарат, що використовується для опису інклюзивної освіти, є досить складним і неоднозначним. Протягом багатьох років дослідники намагаються знайти точні визначення для таких понять, як «інклюзія», «інтеграція» тощо. Хоча ця тема дотепер є предметом наукових дискусій, можна стверджувати, що терміни «інклюзія» та «інтеграція» є найчастіше використовуваними в цьому контексті. Інклюзивна освіта – це фундаментальний підхід, який базується на переконанні, що всі діти, незалежно від їхніх особливостей, мають право на якісну освіту та рівні можливості для розвитку (Давиденко, 2017). Ця парадигма спирається на ідею соціальної інклюзії, яка передбачає створення такого суспільства, де кожен відчуває себе повноцінним членом. Інклюзивна освіта є невід'ємною частиною демократичного суспільства, оскільки вона сприяє розвитку толерантності, взаємоповаги та розуміння різноманіття (Коган, 2021). Мета інклюзивної освіти – не просто включити дитину з особливими потребами в освітній процес, а забезпечити її повноцінний розвиток і підготувати до самостійного життя в суспільстві. Інклюзивна освіта – це шлях від інтеграції в школу до інтеграції в суспільство, що робить її потужним інструментом соціальної політики. Концепція інклюзивної освіти відійшла від медичного моделювання інвалідності, замінивши його соціальною (Порошенко, 2019). Це означає, що інвалідність більше не розглядається як особиста проблема, а як результат соціальних бар'єрів. Такий підхід дозволяє подолати стереотипи та дискримінацію, визнаючи право кожної людини на повноцінне життя. Згідно з українським законодавством, інклюзивне навчання передбачає, що всі діти, в тому числі ті, хто має особливі потреби, навчаються разом в одній школі. Такий підхід базується на повазі до кожної людини та на прагненні створити освітнє середовище, яке відповідає різноманітним потребам здобувачів освіти. Інклюзивне навчання визначено законодавством як система, котра забезпечує рівні можливості для всіх дітей отримати якісну освіту. Це означає, що кожна дитина має право на освітні послуги, які враховують її індивідуальні особливості та потреби. Дотепер, щоб успішно впроваджувати інклюзивну освіту, необхідно зосередитися як на процесі усунення бар'єрів, так і на кінцевій меті – забезпеченні доступності освіти для всіх (рис. 1).

Рисунок 1

Основні бар'єри соціальної інклюзії

Джерело: власна розробка авторів

1. Одним із найсерйозніших бар'єрів на шляху до соціальної інклюзії дітей з особливими освітніми потребами є глибоко вкорінені в суспільстві стереотипи та упередження. Часто таких дітей сприймають як «інших», відмінних від норми, що призводить до їх маргіналізації та відчуження. Ці стереотипи можуть мати різноманітні прояви. Так, багато людей мають обмежене уявлення про те, що означає «мати особливі освітні потреби». Вони можуть вважати таких дітей менш здібними, ніж їхні однолітки, або ж, навпаки, надто ідеалізувати їх, що також може створювати додаткові бар'єри. Незнання та відсутність інформації про особливості розвитку дітей з ООП часто породжують страх і незручність. Люди можуть уникати контакту з такими дітьми, побоюючись сказати чи зробити щось не так. У деяких випадках стереотипи можуть призводити до прямої дискримінації дітей з ООП: їх можуть відкидати з колективу, знущатися з них або обмежувати в можливостях. Батьки, педагоги та інші дорослі можуть занижувати очікування щодо досягнень дітей з ООП, що негативно впливає на їхню мотивацію та самооцінку (Бойко та ін., 2021).

2. Незважаючи на те, що вчителі відіграють ключову роль у формуванні інклюзивного освітнього середовища, багато з них відчують брак необхідних знань і навичок для роботи з дітьми з ООП. Вони можуть не мати достатніх знань про різноманітність особливих освітніх потреб, що перешкоджає їм розробити індивідуальні навчальні плани та забезпечити необхідну підтримку кожному учневі. Багато педагогів не володіють набором спеціальних методик і прийомів, які дозволяють залучати дітей з ООП до освітнього процесу на рівні з їхніми однолітками. Відсутність навичок ефективної комунікації з дітьми з ООП, їхніми батьками та іншими фахівцями ускладнює співпрацю та координацію зусиль. Деякі педагоги можуть відчувати страх або невпевненість у своїх силах, що пов'язано з недостатнім досвідом роботи з дітьми з ООП.

3. Одним із ключових чинників, що ускладнюють інклюзивне навчання, є недоступність фізичного та інформаційного освітнього середовища для дітей з ООП. Неповноцінна адаптація шкіл до потреб таких учнів створює значні фізичні та інформаційні бар'єри для їх повноцінної участі в освітньому процесі. До фізичних бар'єрів відносяться: відсутність пандусів та ліфтів; вузькі дверні прорізи; високі сходи; недостатня кількість санітарних кімнат, обладнаних для людей з інвалідністю; недостатня кількість інвалідних візків й аудіо- та відеообладнання для дітей з вадами зору та слуху. Серед інформаційних бар'єрів – відсутність адаптованих для дітей з ООП освітніх програм та платформ, альтернативних форматів інформації (аудіокниги, тексти Брайля) (Колупаєва та ін., 2019).

4. Суттєвою перешкодою також є обмеження підтримки інклюзивних програм з боку держави та суспільства. Бюджетне фінансування, яке виділяється на заклади освіти для впровадження інклюзивного навчання, часто є недостатнім. Існує гостра нестача спеціалізованих центрів психолого-педагогічної допомоги, реабілітаційних центрів та інших служб, які могли б надавати підтримку дітям з ООП та їхнім сім'ям. Більшість людей мають обмежене уявлення про інклюзивну освіту, її цілі та завдання, що призводить до негативного ставлення до дітей з ООП та їхніх сімей. Між різними державними органами, освітніми закладами, громадськими організаціями та батьківськими об'єднаннями часто відсутня ефективна співпраця.

Необхідною умовою реалізації інклюзивного навчання дітей з ООП в Україні є усунення означених бар'єрів. Розглянемо основні шляхи розв'язання цієї проблеми (рис. 2).

Рисунок 2

Шляхи подолання бар'єрів соціальної інклюзії

Підвищення обізнаності суспільства

Для подолання стереотипів необхідно працювати над підвищенням обізнаності суспільства щодо особливостей дітей з ООП. Цей процес може бути досягнутий через медіакампанії, освітні проекти та тренінги для педагогів, батьків та учнів. Суспільство має усвідомлювати, що інклюзія – це не лише право дитини, але й крок до розвитку більш відкритого та толерантного середовища

Професійна підготовка фахівців закладів освіти

Інвестування в професійну підготовку педагогів. Викладачі повинні отримувати відповідні знання та навички для роботи з дітьми з ООП шляхом опанування спеціалізованих курсів, тренінгів, а також регулярну методичну підтримку з боку експертів

Адаптація закладів освіти

Обладнання шкіл пандусами, ліфтами, широкими дверними прорізами, щоб забезпечити вільний доступ для дітей з обмеженими фізичними можливостями; наявність спеціальних меблів, санітарних кімнат, спортивного інвентарю та інших засобів, які дозволяють дітям з ООП повноцінно брати участь у навчанні та позашкільних заходах. Діти з ООП повинні мати індивідуальний освітній план, розроблений з урахуванням їх особливих потреб та можливостей; освітні матеріали мають бути представлені в різних форматах (текстовому, аудіальному, візуальному)

Державна підтримка та фінансування

Збільшення бюджетних асигнувань на інклюзивну освіту. Ці кошти мають бути спрямовані на: оснащення шкіл необхідним обладнанням та матеріалами для дітей з ООП; створення спеціалізованих інклюзивних центрів, які надаватимуть методичну допомогу педагогам та батькам; оплату роботи додаткових фахівців (асистентів учителів, дефектологів, логопедів тощо), необхідних для забезпечення індивідуальної підтримки дітей з ООП; розроблення та впровадження інноваційних освітніх програм і технологій

Джерело: власна розробка авторів

Необхідно розробити систему стимулів для педагогів, які працюють із дітьми з ООП (підвищення заробітної плати, надання можливостей для професійного розвитку, нагороди). Крім того, держава має забезпечити батьків дітей з ООП психолого-педагогічною підтримкою, інформаційними ресурсами та можливостями для обміну досвідом. Також доцільно тісно співпрацювати з громадськими організаціями, що займаються проблемами інклюзивної освіти.

Висновки

Проведене дослідження підтвердило, що реалізація інклюзивної освіти в Україні гальмується комплексом взаємопов'язаних проблем. Стереотипи суспільства, недостатня підготовка педагогів, недоступність освітнього середовища та обмежена державна підтримка створюють значні бар'єри для повноцінної інклюзії. Для подолання цієї ситуації необхідно вжити таких заходів: розробити та впровадити ефективні програми з підвищення обізнаності суспільства про інклюзію; забезпечити систематичну підготовку педагогів; створити доступне освітнє середовище; розробити державну стратегію розвитку інклюзивної освіти та забезпечити її належне фінансування. Реалізація цих заходів дозволить створити умови для повноцінної освіти всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей.

Список літератури

- Бойко, О., Литвиненко, М., Нестерець, О., & Пилипас, Ю. (2021). Доступ дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області: звіт за результатами дослідження. Київ. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2021/04/02/zvit_inklusive_07.06.21-5.pdf
- Давиденко, В. В. (2017). Лідируюча роль соціального діалогу в еволюції поглядів на становлення соціальної держави. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 2(5). <http://elite-journal.org/zmist-5/rozdil-3-1/>
- Давиденко, Г. (2023). Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. ТВОРИ. <http://surl.li/biskee>
- Коган, О. (2021). Інклюзивна освіта як стратегія подолання бар'єрів на шляху здобуття освіти. *Освіта на Луганщині*, 4(65), 28-30. <http://surl.li/hrewnh>
- Колупаєва, А. А., & Таранченко, О. М. (2019). Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Видавництво Ранок. <http://surl.li/xlaqfd>
- Недашківська, Т. Є. (2019). Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи): монографія. Видавництво ЖДУ ім. І. Франка. <http://surl.li/imvtlk>
- Палько, Т. В., & Воротинцева, О. О. (2021). Шляхи подолання бар'єрів, які виникають на уроках фізичної культури під час впровадження інклюзивного навчання [Тези доповіді на конференції]. У *Професійні компетентності фахівців фізичної терапії та ерготерапії: інноваційні підходи: матеріали II науково-практичної конференції з міжнародною участю*, Ужгород, Україна. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/50532>
- Порошенко, М. А. (2019). Інклюзивна освіта. Агентство Україна. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>

Призванська, Р. А. (2021). Психологічні засади музикотерапевтичної роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру [Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.08]. Київ. <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39703>

Overcoming the barriers to inclusive education. (2022, November 10). <https://blog.reachmoreparents.com/weduc-insights/overcoming-the-barriers-to-inclusive-education>